

Eerst was er gas...¹

Hoe de zucht naar energie de KM vorm heeft gegeven

F.J.G. Lenssen – luitenant-ter-zee der eerste klasse*

Inleiding

Na 36 jaar in het ‘daags blauwe’ marinepak gelopen te hebben is de tijd aangebroken om ‘de wereld die Defensie heet’ te verlaten. In een dergelijke situatie bestaat bij mij onherroepelijk de neiging om achterom te kijken. Het verzoek om deze blik op het verleden vast te leggen op papier komt dan ook op het juiste moment.

De eerste helft van mijn tijd bij Defensie heb ik voornamelijk gespendeerd in *the sharp end* van onze krijgsmacht, waarin Defensie na het beëindigen van de Koude Oorlog zocht naar een nieuwe identiteit in een sterk veranderende wereld. Een periode waarin de termen ‘expeditie-nair’ en ‘flexibiliteit’ werden vertaald in een aanzienlijk kleinere krijgsmacht die zich trachtte te richten op een diffuus wereldbeeld onder grote budgettaire druk.

* Cursist HDV-03.

1 In de theorie over het ontstaan van ons zonnestelsel start het proces met de aanwezigheid van gas. Naar analogie van deze theorie kan ook de beschreven globale instabiliteit met de gevolgen voor de Nederlandse defensieorganisatie benaderd worden.

2 ‘Energy war jeopardises progress’, by Andrew Simms, *The Guardian*, June 21, 2004.

In plaats van één vijand ontstonden er meerdere, die op een totaal andere manier dan voorheen bestreden moesten worden. Ook de Koninklijke Marine heeft geworsteld om zich aan te kunnen passen aan deze ‘nieuwe wereld’, maar dacht in 2005 toch wel een beeld te hebben hoe ze eruit zou moeten zien als ‘operationeel commando’ binnen de Nederlandse defensieorganisatie.

In het tweede deel van mijn carrière werd ik geacht de blik toch iets verder naar buiten te richten dan alleen het zelf opgebouwde *tactical picture*. Het startschot hiervoor was de eerste geaccrediteerde HDV. In deze opleiding werd aandacht besteed aan de wereld buiten de NAVO, de nieuwe wereldmachten, de rol van Europa, maar ook de rol van Defensie binnen Nederland, met als richtinggevend kader de hoeveelheid middelen (lees: geld) die de regering voor Defensie over had.

In die laatste achttien jaar is de wereld rond Europa blijven veranderen. Veelal hetzelfde spel, maar met andere spelers, op een groter speelveld en regels die niet meer door de vs en Europa werden voorgeschreven. Een spel dat uitmondt in de huidige situatie (2025), waarin de nulmeridiaan niet meer over Greenwich loopt, maar ergens tussen Delhi en Beijing. Waar-

in het voortbestaan van Europa en in het bijzonder Nederland als economische speler op het wereldtoneel vraagt om een VOC-mentaliteit in het kwadraat.

Een situatie waarin de zucht naar energie naast het fenomeen van *global warming* ons handelen bepaalt.

Voorals de zucht naar (schone) energie heeft de laatste achttien jaar een grote rol gespeeld bij de stabiliteit in de wereld.² Als afgeleide hiervan is ook ons buitenlandbeleid, met als fysieke

component het optreden van Defensie, hierdoor beïnvloed. Als defensie-officier met ‘marineblauw’ bloed voel ik de behoefte u mee te nemen door de laatste achttien jaar en te schetsen waarom de marine eruit ziet zoals nu het geval is en welke rol zij vervult binnen de defensieorganisatie, met als centrale vraag: ‘Hoe heeft de wereldwijde behoefte aan energie de gedaante van de Koninklijke Marine beïnvloed?’

Hierna schets ik naar aanleiding van de energieproblematiek de veranderingen in de wereld van de laatste achttien jaar. Vervolgens beschrijf ik welke gevolgen dit heeft gehad voor de veiligheidssituatie op het wereldtoneel en voor de NAVO. De gevolgen

Windmolens in Denemarken
(Foto Computare)

voor de Koninklijke Marine komen daarna aan de orde. Ik sluit af met conclusies en een toekomstbeeld.

De wereld van 2007 tot 2025

Oude wereldmachten

Op 11 september 2001 werden de eerste scheurtjes in het bolwerk van de enig overgebleven supermacht pijn-

Bij een aanslag op een LNG-tanker is de explosieve kracht ettelijke malen die van de atoombom op Hiroshima (Foto: Shell)

lijk duidelijk. De reactie van de VS op de aanslag op het World Trade Center mondde uit in een grootschalig militair optreden in Afghanistan en Irak. Europa had moeite de Transatlantische band te behouden.

Vooral het VK, maar ook Nederland heeft zich ingespannen de relatie met deze strategische partner zeker te stellen, door relatief grootschalige militaire ondersteuning te leveren voor de stabilisatie van Afghanistan en Irak. Ook Canada en Australië hebben tegen een hoge kostprijs (verlies van levens en vele miljoenen dollars) getracht bij te dragen aan een stabiele regio en het uitbannen van internationaal terrorisme.

Deze periode kenmerkt zich verder door stijgende energieprijzen, die bijdroegen aan een afvlakkende economische groei. Door het naar beneden toe bijstellen van oliereserves (o.a. Shell 2005) werd duidelijk dat de zoektocht naar verantwoorde alternatieve energiebronnen serieuzere vormen aan moest nemen. De orkaan Katrina en verontrustende rapporten van de VN deden zelfs de neoconservatieven in de VS beseffen dat door

de gevolgen van *global warming*, het poolwater toch al dichter aan de lippen stond dan verwacht. De ‘winnaars’ van de Koude Oorlog hadden het de eerste tien jaar van het millennium moeillijk.

Nieuwe wereldmachten

Aan de andere kant van de wereld vond in de schaduw van de instabiliteit in het Midden-Oosten een geheel andere ontwikkeling plaats. De tot dan toe tamme reus China begon uit zijn ‘jas’ te scheuren. Aan het einde van de vorige eeuw was wel duidelijk welk potentieel dit land had. In het nieuwe millennium werd fysiek duidelijk wat hiervan de gevolgen waren. Astronomisch positieve cijfers over economische groei en productiviteit gevolgd door nog grotere investeringen om deze opgaande beweging voort te zetten.

Ook India vertoonde een vergelijkbaar beeld. India ontwikkelde zich tot marktleider op IT-gebied, ondersteund door een hoogwaardig opleidingsapparaat. De staten met de grootste arbeidsbevolking ter wereld leken nu echt dit potentieel te verzilveren. Hoewel de relatie met Pakistan nog

Hong Kong, 'een haast niet te stillen behoefte aan energie...'

(Foto C2 RINGO)

de concurrentie op de energiemarkt³ werd door de olie/gasafnemende landen beschouwd als bedreiging voor het instandhouden van de eigen economie. Binnen de EU rezen zorgen terwijl de eigen energievoorraden slonken.

De nieuwe wereldmachten zochten actief naar nieuwe leveranciers. China sloot een contract met Kazachstan voor de aanleg van een pijpleiding en de levering van olie en gas⁴, terwijl India een overeenkomst sloot met Iran⁵. Met name de oude Sovjet-Unie (SU) staten waren doelwit van de vs, China en India voor het sluiten van contracten voor olie/gasleveranties.

De vs trachtte initieel in deze staten het proces van democratisering in gang te zetten, maar mede gevoed door de reaalpolitiek van China en India, viel ook deze supermacht terug op deze zakelijke wijze van opereren. Na 2010 werd ook Europa steeds actiever op de energiemarkt, maar richtte zich meer op de Zuid-Amerikaanse en Afrikaanse markt, die geteisterd werd door de gevolgen van politieke instabiliteit en statelijk opportunisme.

In de vs en in Europa ontstond de angst om de positie op het wereldtoneel te verliezen aan de nieuwe grootmachten als gevolg van de concurrentie op de energiemarkt. Deze angst werd deels ingegeven door de wijze waarop China en India zaken deden met in westerse ogen *failed states*.

veel aandacht vroeg, was India en ook China niet verwickeld in een miljarderverslindende militaire operatie. Beide staten hadden een gouden toekomst, maar kenden een haast niet te stillen behoefte aan... energie.

De nieuwe 'Koude Oorlog'

Door de 'rook' van het Midden-Oosten en Afghanistan begon zich een nieuw spanningsveld af te tekenen. Twee opkomende grootmachten die zochten naar energieleveranciers om hun economieën van de nodige brandstof te voorzien. De bestaande wereldmacht (vs) en kleine broer (Europa) zagen hun bestaande (eigen)

bronnen langzaam opdrogen en ondervonden concurrentie op de vrije olie/gasmarkt.

De situatie werd nog verder op de spits gedreven door een oud-wereldmacht (Rusland), die zijn energiepotentieel gebruikte om de oude machtpositie te herwinnen. De 'GAZPROM politiek' van Rusland veroorzaakte een verlies van vertrouwen bij de klanten en daarmee een nog grotere impuls om te zoeken naar diversiteit in energieleveranciers.

Energie en vooral gas werd steeds vaker als politiek drukmiddel gebruikt. De perceptie van afhankelijkheid en

3 Christoph Tönjes & Wilbert Perlot, 'Wie is afhankelijk van wie. De betrekkelijke kwetsbaarheid van de EU-gasmarkt', *International Spectator*, jaargang 60, nr. 4, april 2006.

4 http://cf.hum.uva.nl/oosteuropa/prospekt/artikelen2006/rivaliteit_aug.html, Nieuwe grootmachtenrivaliteit door René Does in *Prospekt*, tijdschrift voor Rusland.

5 <http://www.american.edu/TED/iranpipeline.htm>, *Iran to India Natural Gas Pipeline: Implications for Conflict Resolution & Regionalism in India, Iran, and Pakistan*, door Shamila N. Chaudhary.

Illustratief hiervoor was het vermoeden dat een Veiligheidsraadresolutie die het mogelijk moest maken om grootscheeps (door Sudan ongewenst) op te treden tegen de humanitaire ramp in Sudan, het mogelijk door een veto van China niet zou halen, in ruil voor olie- en gasgaranties van de Sudanese machthebbers (2006). In de laatste vijftien jaar heeft dit beeld zich voortgezet.

Conflicten

Tot aan de dag van vandaag doen zich nog regelmatig conflicten voor op het gebied van olie- en gascontracten en hieraan gelieerde politieke spanningen. In het begin van deze eeuw tekende zich deze situatie af in de voormalige Sovjetrepublieken, maar ook in Zuid-Amerika, waar de toenmalige president van Venezuela, Chaves, contracten met vrijwel alle buitenlandse bedrijven eenzijdig ontbond en de olie/gasexploitatie in eigen beheer nam. Deze op de Cubaanse filosofie gebaseerde werkwijze spreidde zich als een olievlek uit over het Zuid-Amerikaanse continent.⁶

Ook in Afrika ontsproot de handel in olierechten op een chaotische wijze. Zakelijk transacties tussen de wereldmachten en staten, ongeacht het politieke regime, hadden schadelijke neveneffecten voor de lokale bevolking, waarbij de rijkdom naar westerse maatstaven oneerlijk werd verdeeld. Bovendien bleek het ontginnen van bodemschatten in Afrika de oprukkende verwoestijning in de hand te

LNG ('Liquid Natural Gas') kan zowel middels pijpleidingen als over zee worden vervoerd

(Foto Wintershall A.G.)

werken, waardoor grote bevolkingsgroepen in beweging kwamen, met vele etnische conflicten tot gevolg.

Het Midden-Oosten is altijd een brandhaard gebleven. Irak is na een burgeroorlog verdeeld in drie sectoren (soennitisch, sjiietisch en koerdisch) die elkaar nog steeds bestrijden. Iran is geen kernmacht geworden, maar beschikt over een ruim assortiment *Tactical Ballistic Missiles* (TBM's) die Europa kunnen bereiken. Iran is een relatief welvarend land door de handel in LNG⁷ en olie. Na een hevige strijd tussen Hamas en Fatah is het in de Israëliëse regio relatief rustig.

De huidige situatie

Hoewel het zekerstellen van diversiteit van energieleveranciers een belangrijk thema was voor de VS en de EU, is onderschat dat olie- en gasleveranciers ook klanten nodig hebben en de westerse landen solide afnemers zijn. Parallel aan energiebesparing heeft de westerse wereld tot op heden haar energievoorziening veilig kunnen stellen.

De vrije handel in LNG heeft in Europa met name ervoor gezorgd dat de lokale reserves enigszins in stand zijn gebleven. Alternatieven zijn deels gevonden in duurzame energie, maar vooral in kernenergie, hoewel voor het afval nog geen afdoende efficiën-

te en schone oplossing is gevonden. De schaarste aan energie in de toekomst blijft echter in belangrijke mate het wereldbeeld bepalen.

Veiligheidsproblematiek

Van Atlantic naar Pacific

Euwenlang lag het economische zwaartepunt van de wereld op het Westelijke halfrond. Europa was initieel marktleider op vrijwel alle fronten, later opgevolgd door de VS, die als grote overwinnaar uit de 'Koude Oorlog' kwam. De economische sprong voorwaarts van China en India heeft het economische zwaartepunt doen verschuiven naar Azië, inclusief alle negatieve neveneffecten. Criminaliteit is een groot probleem geworden (Straat Malakka, Filippijnen en Indonesië) en piraterij heeft uiterst professionele vormen aangenomen.⁸

China's controle over Tibet, de invloed op Nepal en de pogingen om ook een haven in de Indische Oceaan te hebben, zijn onder meer redenen waarom India geen natuurlijke neiging tot samenwerking met China heeft. India is tot op heden geen lid geworden van de *Shanghai Cooperation* (SCO)⁹, maar onderhoudt daarentegen wel economische en militaire samenwerkingsverbanden met de VS en Europa.

⁶ 'Europa bedreigt eigen energietoekomst', Wilbur Perlot, *Het Financieele Dagblad*, 23 mei 2006.

⁷ LNG = *Liquid Natural Gas*. Dit gas kan middels pijpleidingen vervoerd worden, maar wordt tevens in grote hoeveelheden over zee vervoerd in LNG-tankers. Deze technisch hoogwaardige schepen vervoeren het gas in vloeibare vorm (gekoeld) en onder hoge druk.

⁸ Robert Kaplan, 'Europa steeds zwakker', *Elsevier*, 62ste jaargang, nr. 43, oktober 2006, pagina 42.

⁹ *Shanghai Cooperation*: economisch, cultureel en veiligheid samenwerkingsverband tussen China, Rusland, Oezbekistan, Kazachstan, Kyrgyzstan en Tajikistan met het hoofdkantoor in Beijing.

Hong Kong
(Foto E. Straiton)

De Chinese militaire component

China moderniseerde zijn krijgsmacht sterk, ter ondersteuning van de groeiende economische ontwikkeling en de daarmee samenhangende nationale belangen (waaronder het beveiligen van *Sea Lines Of Communication* (SLOC) voor een gegarandeerde olie/gasaanvoer).

De nadruk ligt tot op de dag van vandaag op het onderhouden van een moderne *Blue Water Navy*, waarbij een grote onderzeebootvloot de asymmetrische component vormt. Naast een aanzienlijk aantal aanvalsonderzeeboten (nucleair en diesel/elektrisch) die wereldwijd opereren, beschikt China over vijf boten van de 094 klasse die in staat zijn intercontinentale nucleaire raketten met een dracht van 10.000 kilometer te lanceren.

De afgelopen vijftien jaar is veel geïnvesteerd om ook de expeditionaire amfibische component sterker te ontwikkelen en deze is in kleinschalige conflicten ook ingezet (maritieme *power projection*).

De opbouw van de Chinese marine had de volle aandacht in de vs, zeker na een incident in 2006, waarbij een Chinese Song-klasse onderzeeboot vijf nautische mijlen voor de boeg van het vs vliegdekschip USS Kitty Hawk opdook.¹⁰ De wetenschapper en essayist Robert D. Kaplan publiceerde in 2005 reeds het essay met de titel *How we would fight China*, waarbij hij de Pacific als arena zag van de 'nieuwe' Koude Oorlog.

Nu kan niet ontkend worden dat de vermoedelijke redenen waarom China

een grote marine onderhoudt, neigt naar Mahan's theorie.¹¹ Het optreden van de Chinese marine heeft zich in de afgelopen achttien jaar echter beperkt tot *power projection* waarbij, in tegenstelling tot de veronderstelling van Kaplan, operaties regelmatig buiten de Pacific zijn uitgevoerd.

De beslissende 'Battle' (Mahan) heeft zich nog niet voorgedaan, maar het gebruik van de potentie van Seapower heeft invloed gehad op de besluitvorming van staten en geleid tot een verhoging van verzekeringspremies van koopvaardij schepen voor de passages door verschillende potentieel gevaarlijke gebieden. In die zin lijkt China de maritieme strategie van Corbet omarmd te hebben, om door *naval diplomacy*¹² de situatie op het land beslissend te beïnvloeden.

Andere militaire ontwikkelingen

Ook India heeft in de laatste twee decennia een respectabele Blue Water Navy opgebouwd. Inmiddels beschikt de Indiase marine over twee vliegdekschepen met derde generatie gevechtsvliegtuigen aan boord. Voorts beschikt het land over een aanzienlijke vloot onderzeeboten en is ook de amfibische component sterk ontwikkeld.

De reden voor deze uitbreiding vormt de nog steeds fragiele relatie met het politiek instabiele Pakistan. Het instandhouden van de integriteit van SLOC's (en daarmee de aanvoerlijnen van olie en/of gas) en de uitgebreide

¹⁰ <http://www.washtimes.com/national/20070110-112623-9814r.htm>, *U.S. presses China on armed submarine encounter*, by Bill Gertz, *The Washington Times*, January 11, 2007.

¹¹ Citaat Mahan: *The necessity of a navy springs from the existence of peaceful shipping and disappears with it, except in the case of a nation which has aggressive tendencies, and keeps up a navy merely as a branch of the military establishment in Seapower, a guide for the twenty-first century*, Geoffrey Till, Frank Cass publisher Londen, 2006.

¹² 'Deterrence' als onderdeel van 'coercion', welke door 'presence' toegepast kan worden en onderdeel vormt van 'naval diplomacy'. *Seapower*, door Geoffrey Till, pagina 276.

Delhi, India
(Foto Rajaram)

territoriale wateren vergen eveneens een aanzienlijke maritieme inspanning.

De Indiase regering is geen formeel militair samenwerkingsverband aangegaan met westerse mogendheden, maar een grootscheepse jaarlijkse oefening met de Amerikaanse en Europese marines geeft uiting aan de vriendschappelijke verhoudingen.

Verontrustend is dat ook kleinere staten hun heil hebben gezocht in de aanschaf van relatief goedkope maritieme wapens als kleine aanvalsonderzeeboten¹³ en mijnen. In januari 2018 liep een LNG-tanker met 200.000 m³ gekoelde LNG vermoedelijk op een mijn die door een (onbekende) onderzeeboot is gelegd. De schade is beperkt gebleven tot lekkages aan de schroefas, maar wereldwijd is de angst voor deze potentieel 'varende atoombommen' een rol van betekenis gaan spelen.¹⁴

Verscheidene westerse landen overwegen LNG-tankers te weren, wat de mogelijkheid om deze grondstof te verwerven verder bemoeilijkt. Ook in Nederland gaan stemmen op om de LNG-terminal in de Eemshaven te sluiten, met als gevolg dat onze nationale gasreserves in Noord-Groningen en de Waddenzee aangesproken moeten worden.

Het gebruik van maritieme asymmetrische oorlogvoering om de toevoer van de schaarse energie te dwarsbomen, levert dus naast economische risico's tevens grote veiligheidsrisico's op.

Ontwikkelingen in de vs

De gevolgen van de snelle militaire reactie op de aanslagen van 11 september 2001 zijn binnen de Ameri-

'Van de twaalf Amerikaanse Nimitz-klasse vliegdekschepen zijn er nog acht in de vaart' (Foto U.S. Navy, M.A. Contreras)

kaanse krijgsmacht tot op heden nog te onderkennen. De conflicten in Irak en Afghanistan, tezamen met een snel stijgende olieprijs en een afnemende economische groei, hebben de vs voor het eerst in hun bestaan serieuze financiële beperkingen opgeleverd.

Dit heeft geresulteerd in beperkte modernisering van de Amerikaanse strijdkrachten. Er is minder geïnvesteerd in de ontwikkeling van *high tech*-materiaal, nieuwe jachtvliegtuigen (JSF) zijn vertraagd ingevoerd terwijl andere vliegtuigtypen na een indrukwekkende carrière op hoge leeftijd uit dienst zijn gesteld.

Zo is in 2020 de laatste B52(H) uit dienstgenomen, 65 jaar nadat dit type in gebruik werd genomen bij de US Air Force. De US Navy kent vergelijkbare problemen en de '300 ship

navy'¹⁵, waarnaar gestreefd werd (2000), is nog steeds niet gerealiseerd. Introductie van modernere, meer capabele schepen heeft vertraging opgelopen en is om financiële redenen maar ten dele uitgevoerd.

Zo is het eerste Littoral Combat ship pas in 2010 in de vaart gekomen en is het DDX-programma (vervanging Destroyers) omgebouwd tot FFX-programma (fregatten in plaats van Destroyers). Van de twaalf Nimitz-klasse vliegdekschepen zijn er nog acht in de vaart en vervanging door een kleiner type laat nog op zich wachten.

Hoewel de US Navy investeert in technologisch hoogwaardig (en daarmee extreem duur) materiaal, is het *aantal* operationele schepen onvoldoende om de commerciële zeevaart te beveiligen en maritieme 'strike' capaciteit te genereren. In de huidige geopolitieke situatie is er echter een grote vraag naar precies deze capaciteiten.

De NAVO

Na de grote uitbreiding van de NAVO rond het jaar 2004, is deze organisatie tot een orgaan geworden dat steeds

¹³ *Submarines make small navies credible and allow us to keep our force relatively unsophisticated. If I were to lose my submarine capability, I would be looking at a complete redesign of the force*, recentelijke citaat van de *South African Chief of the Navy* in: *Sea Power*, door Geoffrey Till, pagina 124.

¹⁴ http://timriley.com/LNG_TANKERS.htm. Deze website wijst op de gevaren van ontploffing van LNG-tankers. Bezocht: mei 2007.

¹⁵ http://www.nationaldefensemagazine.org/issues/2004/Jul/Lack_of_Specificity.htm. July 2004. Lack of Specificity in Navy Shipbuilding Plans Irks the Industry, by Roxana Tiron. *Although the Navy has not backed away from its official requirement of 300 ships, the service already has forecast it will be down to 290 ships by 2006 before the numbers crawl back up again.*

moeilijker consensus bereikt over inzet van gevechtskracht anders dan voor collectieve zelfverdediging. De *NATO Response Forces* (NRF) zijn niet ingezet en NAVO-operaties buiten het bevelsgebied in het hogere geweldspectrum werden alleen door een aantal capabele landen uitgevoerd, waaronder de VS, het VK, Canada en Nederland.

Toch zijn onder aanvoering van de genoemde landen, in 2016 nieuwe afspraken gemaakt die het mogelijk maken dat delen van NAVO zonder consensus, onder de voorwaarde van *Agree to disagree*, kunnen optreden onder NAVO-vlag. Toen de dreiging van de Europese energieaanvoer toenam, was het overigens verbazingwekkend hoe eensgezind de NAVO-landen hun militaire capaciteit inbrachten om gezamenlijk de veiligheid te garanderen.

De EU is nooit gekomen tot een coherent veiligheidsbeleid door de grote diversiteit aan belangen. Na 2007 werd wel gesproken over het 'Eurovision Songfestival Syndroom'¹⁶, als metafoor voor de verdeeldheid binnen de EU.

De Koninklijke Marine en de 'energieoorlog'

De nadagen van Uruzgan

De Nederlandse defensieorganisatie zag zich in 2006 gesteld voor een grote uitdaging. Het opereren in Uruzgan (Afghanistan) was moeilijk en vergde een grote fysieke en financiële inspanning. Militair gezien was de operatie een succes. Het geïntegreerde optreden verliep goed en de Nederlandse benadering oogstte lof bij veel NAVO-partners, maar voornamelijk bij de lokale bevolking.

De operatie stopte echter niet in 2008. Er was geen NAVO-partner beschikbaar om de Nederlandse troepen af te lossen, waardoor de Nederlandse regering zich genoodzaakt zag de missie met nog eens twee jaar te verlengen. Wederom een scheurtje in het NAVO-bolwerk.

Apache, Irak. 'De EU is nooit gekomen tot een coherent veiligheidsbeleid vanwege de grote diversiteit aan belangen' (Foto AVDD, G. van Es)

Het effect van deze verlenging had grote financiële gevolgen voor Defensie. Na de reorganisatie van Defensie die in 2005 was ingezet, bleek het moeilijk om de materiële exploitatie onder controle te krijgen. Daarbij kwam nog eens de personele en materiële 'slijtageslag' van Uruzgan. Het op adem komen van de grote inspanning, de angst om weer in een langdurig geldverslindend conflict verzeild te raken en het budget lieten het na 2010 niet toe grootschalig internationaal op te treden. Investeringsplannen werden op de lange baan geschoven.

Een evoluerende marine

Na mijn HDV-studie op het IDL (2007) was ik er vast van overtuigd dat er gewerkt moest worden aan een krijgsmacht die daadwerkelijk de ambitie voor het buitenlandbeleid en Defensie invult en dat hier niet mee gemarchandeerd mocht worden.

'Joint' was inmiddels *het* toverwoord, maar in de uitvoering was dit nog niet altijd zichtbaar. Zo werd het Defensie Helikopter Commando (DHC) opgericht, waarin alle helikoptercapaciteit werd verzameld voor 'joint' operaties. Toch bleek het in 2012 onmogelijk om Nederlandse CH47 Chinook- en AH64D Apache-helikopters in Afrika

in te zetten opererend vanaf het amphibisch transportschip (LPD) Hr. Ms. Johan de Witt¹⁷, omdat deze helikopters niet waren aangepast voor het opereren in een maritieme omgeving.

Dit terwijl in 2007 nieuwe CH47 helikopters waren aangeschaft, waarbij deze aanpassingen ingekocht hadden kunnen worden. De 'coalitie' interventie (NEO-operatie) op de Afrikaanse kust werd daarom uitgevoerd met Britse CH47 en AH64 helikopters (die wel hiervoor bij nieuwbouw zijn aangepast), vliegend vanaf het Nederlandse *Landing Platform Dock* (LPD) onder de vlag van de UK/NL AMPHIB TG.

Deze problematiek is pas in 2016 opgelost, toen onder druk van de Amerikaanse en de Nederlandse regering de industrie instemming verleende voor een in Europa uit te voeren 'Marinisation'-programma ten behoeve van

¹⁶ Tijdens het Eurovisie Songfestival van 2007 bestond er een tendens dat de Oost-Europese staten op basis van vriendschappelijke verhoudingen bewust vóór elkaar stemden. Het festival kreeg hiermee een Oostbloktint, waarop de West-Europese staten overwogen toekomstige deelname te staken.

¹⁷ Het helikopterdek van Hr. Ms. Johan de Witt is speciaal ontworpen om middelzware helikopters zoals de CH47 Chinook te ontvangen.

een groot deel van de DHC-helikopters.

De *Marinestudie 2005* bleek een goede basis voor een nieuwe, geherstructureerde marine. Toch miste dit document mijns inziens een belangrijk element. Zowel in de Prinsjesdag-brief van 2003 als in de *Marinestudie* werd de dreiging vanuit de derde dimensie (onderwater) onvoldoende benoemd.^{18, 19}

Met het wegvallen van de Sovjet-onderzeebootdreiging is ook *Anti Submarine Warfare* (ASW) naar de achtergrond verdwenen, terwijl verschillende grote maar ook kleinere staten juist het onderzeebootwapen omarmden, om in de maritieme dimensie een (asymmetrische) rol van betekenis te gaan spelen.

Rond 2012 was er een intense lobby om Walrusklasse-onderzeeboten te behouden

(Foto AVDD, K. Dogger)

Hoewel de NH90 boordhelikopter veel beter was toegerust op ASW in vergelijking tot de dertigjarige 'Lynx', kon deze helikopter nooit het gemis van een modern maritiem patrouillevliegtuig volledig compenseren. Escorteschepen met een goede ASW-capaciteit waren binnen NAVO nauwelijks te vinden, want de trend om te bezuinigen op dure maritieme gevechtsplatforms had zich NAVO-breed voortgezet (Duitsland in mindere mate). Dit gemis werd kwam sterk aan het licht

toen de vraag om escorte en beveiligingstaken voor kapitale olie/gas-transporten door potentieel gevaarlijke gebieden en *offshore* installaties frequenter werd gesteld (klassieke 'Blue Water' taken).

Tevens was voor ondersteuning van verschillende landoperaties vanaf zee een vorm van *Sea Control/Denial* benodigd. Het behouden van voldoende 'Blue Water' capaciteiten (met inbegrip van ASW) binnen de KM, werd deel van mijn visie.

Onderzeeboten

Rond 2012 kwam de vervanging van de Walrusklasse-onderzeeboten prominent in het planproces van Defensie terug. De beslissing over de vervanging bleek zodanig zwaar dat een herijking van de Nederlandse defensieambitie noodzakelijk was. Een intense lobby binnen de NAVO, maar ook vanuit de VS voor het behoud van de Nederlandse 'Ocean-going' conventionele onderzeebootcapaciteit was het gevolg.

In de herijking van de Defensieambitie ('de Plein 4-Nota'), werd onderkend dat Nederland zijn welvaart niet meer prominent uit de maritieme en overslagsector verwerft, maar dat het veiligstellen van de invoer van onze eerste levensbehoefte (energie) essentieel is voor onze economie.

De geschetste spanningen omtrent het zekerstellen van olie- en gasaanvoer, naast het voorbeeld van de VS²⁰ en Royal Navy²¹, waren doorslaggevend om de Walrusklasse-onderzeeboten te vervangen. Met de nog in Nederland resterende specifieke scheepsbouw-expertise en het gebruik van 'contracters' was het mogelijk vier *Air Independent Propulsion* aangedreven onderzeeboten van de Orka-klasse te produceren.

Combattanten

De LCF-fregatten vormen tot op heden de ruggengraat van de KM. Het innovatieve ontwerp van het platform, maar vooral de flexibele wijze waarop het SEWACO-systeem is opgebouwd heeft de relevantie van dit platform

in grote mate bepaald. Het gebruik van *commercial-off-the-shelf* computers heeft constante doelmatige modernisering (zes computerhardware upgrades naast constante softwareoptimalisatie) van het *Combat Management System* (CMS) en de integratie in een netwerkomgeving mogelijk gemaakt.

Ik heb altijd veel aandacht besteed aan het volledig benutten van het potentieel van dit platform. De stap om de schepen daadwerkelijk uit te rusten met *Tactical Ballistic Missile Defence* (TBMD) capaciteiten heeft lang op zich laten wachten, maar de komst van een nieuw missile (SM7) en een reële dreiging uit het Midden-Oosten hebben geleid tot verwerving van deze capaciteit.

De 'footprint' van het LCF TBMD systeem is zodanig dat TBM-dreiging vanuit potentiële dreiginggebieden voor een substantieel deel van Nederland door één schip wordt afgedekt. Deze capaciteit is ook voor de rest van Europa van onschatbare waarde.

De NEO-operatie onder de Afrikaanse kust in 2012 onder vijandelijke omstandigheden heeft de relevantie van *Tactical Tomahawk* (TACTOM) onomstotelijk aangetoond. Twee TACTOM's afgevuurd door een Royal Navy onderzeeboot hebben twee bruggen ver-

¹⁸ Prinsjesdagbrief, 16 september 2003, pagina 29, *De NATO heeft een verminderde behoefte aan capaciteiten voor onderzeebootbestrijding.*

¹⁹ *Marinestudie 2005*, pagina 2, *Toenemend belang van ondersteuning van landoperaties (...) afnemende omvang van de klassieke Sea Control/ Denial taken.*

²⁰ Kaplan, *How do we fight China*. Hij spreekt in dit essay over drie separate marines:

- 1) een marine die de het gebruik van de zee als platform voor *offshore bombing* mogelijk maakt,
- 2) een marine voor *Littoral Special Operations*, en
- 3) een marine met 'stealth' capaciteiten voor patrouille en informatievergaring.

²¹ The Britse regering liet ruim van tevoren (2007) weten de Trident-onderzeeboten te vervangen en gaf daarmee het signaal af de slagkracht (met inbegrip van SLBM's) vanaf zee te behouden.

nietigd, waardoor de opponent niet in staat was de NEO in gevaar te brengen. Het op grote afstand brengen van precisie-effecten, buiten het bereik van het eigen 'klassieke' luchtwapen (*Initial Entry*-situatie), is ook in 2025 nog altijd een capaciteit die een waardevolle aanvulling op de gevechtskracht van Defensie vormt.

Nieuwe types *Tactical Land Attack Missiles* (TLAM) maken gebruik van de technologie die reeds ontwikkeld is voor *Unmanned Combat Airborne Vehicles* (UCAV) met een kostenverlaging tot gevolg. In 2014 zijn de eerste TACTOM's aan boord van Hr. Ms. De Ruyter geplaatst.

De laatste twee M-fregatten zijn in 2016 verkocht en werden opgevolgd door een nieuw type schip van de Swarthenhondt-klasse (zes schepen). Dit diesel/elektrisch aangedreven schip van 3000 ton wordt bemand door 55 bemanningsleden en kan zowel de klassieke maritieme beschermingstaken (inclusief een noemenswaardige ASW-capaciteit) als ondersteuning van landoperaties uitvoeren. Het CMS is gelijk aan dat van het LCF en is volledig geïntegreerd in de netwerkomgeving.

De universele lanceerinstallatie aan boord maakt het mogelijk om bewapening voor de verschillende rollen te voeren, waarbij herbewapening op zee door het *Joint Support Ship* mogelijk is. De kracht van deze klasse is te vinden in de flexibiliteit om van rol te wisselen en de hoge mate van automatisering, die het mogelijk maakt om met een kleine bemanning te opereren en te integreren in de ondersteuning van landoperaties (*integrated battlefield*). Dit innovatieve Nederlands concept draagt inmiddels de bijnaam 'Kameleon'.

In 2017 zijn twee van de vier *Ocean going Patrol Vessels* (OPV) wit geschilderd om dienst te doen bij de vernieuwde kustwachtorganisatie. Deze organisatie kwam geheel los te staan van Defensie en concentreert zich op kustwachttaken in de Nederlandse

'Volgend jaar (in 2026) wordt Hr. Ms. Rotterdam vervangen...'

(Foto AVDD, P. van Bastelaar)

kustwateren (met inbegrip van overzeese koninkrijkgebieden en gemeentes). De resterende OPV's (onder Defensievlag) concentreren zich op de bestrijding van piraterij en opereren vanuit Singapore en Djibouti in *UN Anti Piracy* multinationale taakgroepen (UNAP).

Integratie

De integratie tussen vloot en mariniers werd in 2010 effectief voltooid. Integratie met de Luchtmobiele Brigade (11AMB) met DHC-ondersteuning was in 2016 een feit. De taak voor luchtmobiel opereren vanaf de LPD's is doorgaans een verantwoordelijkheid voor 11AMB en daar waar de 'natte' dimensie (varen) en SOF een factor wordt, levert het Korps Mariniers expertise en gevechtskracht.

Gezamenlijk geïntegreerd optreden vanaf zee is inmiddels geworden tot 'kunst', door de nadruk meer op integratie van capaciteiten te leggen in plaats van op bestuurlijke integratie. Het ontzetten van een bezette LNG-terminal in de Perzische Golf vijf jaar geleden, toonde aan dat een gezamenlijke operatie niet meer wordt belemmerd door de kleur van de baret.

Conclusies

In de afgelopen achttien jaar heeft zich een nieuw dreigingsbeeld gevormd dat bijsturen van de vlootplannen noodzakelijk maakte. Bovendien was het hoognodig om daadwerkelijk de termen 'joint' en 'flexibiliteit' ook in de maritieme dimensie praktisch in te vullen. De energiecrisis en de nieuwe machtsverhoudingen hebben gewerkt als katalysator voor verandering. Ik heb hieruit de volgende conclusies getrokken:

- Het ambitieniveau van Defensie zou in balans moeten zijn met de financiële middelen, maar dit is nooit het geval. Een gezonde spanning prikkelt

de doelmatigheid, maar het ambitieniveau zodanig aanpassen dat het binnen de middelen valt kan gevaarlijke neveneffecten hebben. Een neven-effect kan zijn dat omwille van de financiële spanningsreductie essentiële capaciteiten worden afgestoten op basis van een (te) kortetermijn-visie. Het tijdig herstellen van de ASW-capaciteiten heeft de KM behoed voor gevoelige verliezen.

- Als Defensie wordt gezien als 'verzekeringspremie' voor het koninkrijk Nederland, is het van belang een solide dekking te hebben voor het geval dat het land levensgevaarlijk ziek dreigt te worden. In klare taal, het vormgeven van de krijgsmacht op lange termijn vergt *commitment* en visie, zonder afgeleid te worden door kortetermijn-verstoringen die kunnen leiden tot tunnelvisie.

- De schaarste aan energiebronnen heeft gezorgd voor globale instabiliteit. Een 'nieuwe Koude Oorlog' is mijns inziens zwaar aangezet, maar het kan niet ontkend worden dat er een voedingsbodem is voor grootschalige conflicten. Deze conflicten kennen een prominente maritieme dimensie, waarin het onderzeebootwapen de asymmetrische component belichaamt. De defensieorganisatie heeft dit tijdig onderkend. De tijd dat 'Blue Water operations' een vies woord was (begin deze eeuw) is voorbij. Geïntegreerd flexibel maritiem optreden in Brown én Blue water is

met de huidige vloot vooralsnog gegarandeerd.

- De diversiteit aan energieleveranciers over de gehele (instabiele) wereld is voor Europa de oorzaak geweest om zijn belangen ook wereldwijd te verdedigen. De crises van de afgelopen achttien jaar hebben Defensie gedwongen daadwerkelijk expeditionair op te treden.

- De huidige situatie toont aan dat de veiligheid en welvaart van Nederland weleens ver buiten de landsgrenzen verdedigd moet worden.

De toekomst

Na mijn actieve diensttijd gaat de marine verder. Als gevolg van de vergrijzing en dus krapte op de arbeidsmarkt werken er inmiddels nog 5500 mensen bij de marine en deze trend zal zich nog wel enige tijd voortzetten. *Low Manning*, automatisering en netwerkintegratie blijven de toverwoorden voor het toekomstige scheepsontwerp.

Scheepsbouw en onderhoud zijn al bijna helemaal uitbesteed aan een conglomeraat van bedrijven als uitvloeisel van de nauwe samenwerking tussen Defensie en het Nederlands Maritieme Cluster. Deze samenwerking zal intensiveren onder druk van de geopolitieke situatie (bedreigingen voor het vrije maritieme verkeer) en de immer beperkte financiële middelen.

Volgend jaar wordt Hr. Ms. Rotterdam vervangen door het nieuwe *Landing Platform Helicopter* (LPH), Hr. Ms. Hoorn. Dit schip zal in staat zijn naast mariniers, 11AMB eenheden met DHC-helikopters ook de nieuwe Defensie UCAV's vanaf zee in te zetten, waarmee het een in oude termen geheel 'paars' platform wordt. De nadruk zal liggen op doorzettingsvermogen (ook in een *Initial Entry*-situatie) en het is dan ook niet verwonderlijk dat dit schip met zijn 24.000 ton waterverplaatsing het grootste van Defensie wordt.

Parallel aan de implementatie van Hr. Ms. Hoorn loopt de introductie van de Banckert-klasse, die de capaciteiten van de uitfraserend LCF moet overnemen. Ook in het ontwerp van dit schip zijn flexibiliteit in rollen, automatisering en een kleine bemanning (vijftig) de kenmerken. Het wapen- en sensorenpakket is ontwikkeld in Europees verband, waarbij voor het eerst in de geschiedenis afspraken zijn gemaakt over wie verantwoordelijk is voor de verschillende ontwikkeltrajecten.

Literatuur

- Wie is afhankelijk van wie, de betrekkelijke kwetsbaarheid van de EU gasmarkt. Christoph Tönjes & Wilbur Perlot, *Internationale Spectator*, jaargang 60, nr. 4, april 2006.
- De Marinestudie 2005*, 14 oktober 2005.
- De Prinsjesdagbrief*, 16 september 2003.
- Energy war jeopardises progress, by Andrew Simms, *The Guardian*, June 21, 2004. Europa steeds zwakker, interview met Robert D. Kaplan, *Elsevier*, 62ste jaargang, nr. 43, 28 oktober 2006.
- Europa bedreigt eigen energietoekomst, Wilbur Perlot, *Het Financieele Dagblad*, 23 mei 2006.
- How we would fight China, Robert D. Kaplan, *The Atlantic Monthly*, June 2005.
- http://cf.hum.uva.nl/oosteuropa/prospekt/artikelen2006/rivaliteit_aug.html, Nieuwe grootmachten-rivaliteit door René Does in *Prospekt*, tijdschrift voor Rusland. Bezocht: mei 2007.
- <http://www.american.edu/TED/iranpipeline.htm>: Iran to India Natural Gas Pipeline: Implications for Conflict Resolution & Regionalism in India, Iran, and Pakistan, door Shamila N. Chaudhary. Bezocht: mei 2007.
- <http://www.washtimes.com/national/20070110-112623-9814r.htm>: U.S. presses China on armed submarine encounter, By Bill Gertz, *The Washington Times*, January 11, 2007. Bezocht: mei 2007.
- http://timrileyaw.com/LNG_TANKERS.htm: Deze website wijst op de gevaren van ontploffing van LNG-tankers. Bezocht: mei 2007.
- http://www.nationaldefensemagazine.org/issues/2004/Jul/Lack_of_Specificity.htm: July 2004. Lack of Specificity in Navy Shipbuilding Plans Irks the Industry, by Roxana Tiron. Bezocht: mei 2007.
- <http://www.newsmax.com/archives/articles/2002/7/30/141937.shtml>: PLA Navy: From 'Green Water' to 'Blue Water' – Part I and II, Dr. Alexandr Nemets and Dr. Thomas Torda Friday, July 26, 2002. Bezocht: mei 2007.
- <http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/263611.cms>: 'Blue-water Navy is the aim' by Rajat Pandit. *Times of India*, 1 november 2006.
- Own the blue water, door Edward Lundquist (Navy Capt. Ret.), Proceedings 2006.
- Seapower, a guide for the twenty-first century*, Geoffrey Till, Frank Cass publishers, Londen 2006.
- Visie op de toekomstige oppervlaktevloot van de KM, Clingendael, centrum voor Strategische Studies, rapport nr. 04-002, april 2004.

Een interessante ontwikkeling hierin is een *low cost* ASW-wapen gebaseerd op het principe van de Elektro Magnetische Puls (EMP).

Testen met dit wapen zijn wellicht iets te succesvol verlopen, omdat in voorkomende gevallen het (onbemande) testdoel helemaal niet meer boven kwam.

Afsluitend

Ik hoop in deze beschouwing van de afgelopen achttien jaar een duidelijk beeld te hebben geschetst van de wijze waarop de zucht naar energie in de wereld, de focus van Defensie en in het bijzonder de marine hebben bepaald. Er zijn vele factoren die onbelicht zijn gebleven, maar wellicht vindt u die nog weleens terug in mijn memoires.

Belangrijk in mijn ogen is dat door de jaren heen flexibiliteit en de integratie van capaciteiten in militair optreden in alle dimensies het mogelijk hebben gemaakt om op een breed front de belangen van Nederland te ondersteunen.